

# KORONAVİRÜS KRİZİ SÜRECİNDE DOĞU AKDENİZ'DE YAŞANAN GELİŞMELER

İSMAİL KAVAZ

SETA | PERSPEKTİF

MAYIS 2020 · SAYI 281

- Son dönemde Doğu Akdeniz’de hangi gelişmeler yaşandı?
- Doğu Akdeniz’de dengeler değişiyor mu?
- Türkiye’nin bölgeye yönelik yeni stratejileri nelerdir?

## GİRİŞ

Koronavirüs (Covid-19) salgını enerji piyasalarını olumsuz bir şekilde etkilemeye devam etmektedir. Petrol piyasasında yaşanan arz-talep dengesizliği ve sonrasında fiyatların sert bir şekilde düşmesi sonucunda birçok sektör sıkıntılı günler geçiriyor. Rezerv sahibi ülkeler üretim miktarlarını yeniden düzenleyerek bu süreci en az hasarla atlatmak isterken fosil yakıtlarda dışa bağımlılığı bulunan ülkeler ise ucuz fiyatlardan petrol ve doğal gaz alıp depolayarak salgın sonrasında avantaj sağlamak adına çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu süreçte önemli bir hidrokarbon rezerv potansiyeli olan Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeler ve bölgedeki aktörlerin geleceğe yönelik beklentileri ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Bölgede faaliyet gösteren büyük enerji firmaları teker teker faaliyetlerini askıya aldıklarını duyurmaktadır. Doğu Akdeniz’de bulunan enerji şirketlerinin bölgeden çekilmesinin ve buradaki faaliyetlerini ertelemesinin ana nedeni ise petrol fiyatlarında yaşanan düşüşler olarak yorumlanmaktadır. Çünkü bu seviyedeki petrol ve doğal gaz fiyatlarıyla uluslararası enerji şirketlerinin bölgede ara-

ma-sondaj yapmasının bir anlamı kalmamıştır. Başka bir ifadeyle piyasa bu şekildeyken Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarını çıkartmak karlı bir yatırım olma özelliğini kaybetmiştir.

Bölgede faaliyet gösteren enerji şirketlerinin kar kayıpları incelendiğinde durum daha iyi anlaşılmaktadır. 2020’nin ilk çeyreğinde TOTAL yüzde 35, ENI yüzde 55 ve ExxonMobil ise yaklaşık yüzde 12 oranında bir gelir kaybıyla karşı karşıya kalmışlardır.<sup>1</sup> Bunun yanında yine bölgede arama ve sondaj çalışmalarında bulunan British Petroleum (BP) ve Shell gibi dev enerji şirketlerinin karlılık oranlarının sırasıyla yüzde 66 ve yüzde 46 civarında düştüğü gözlemlenmektedir.<sup>2</sup> Görünen o ki küresel petrol fiyatları yeniden kar sağlayan

1. Sibel Morrow, “Total’s Net Profit Decreases 35% in Q1 Amid Oil Crisis”, Anadolu Ajansı, 5 Mayıs 2020; “ENI First Quarter 2020 Results”, ENI, <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2020/04/eni-first-quarter-2020-results.html>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020); Tomi Kilgore, “Exxon Mobil Swings to a Loss and Revenue Falls 12%, as COVID-19 Weighs on Oil Demand”, Market Watch, <https://www.marketwatch.com/story/exxon-mobil-swings-to-a-loss-and-revenue-falls-12-as-covid-19-weighs-on-oil-demand-2020-05-01>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

2. Katherine Dunn, “ExxonMobil’s CEO is Banking on a Return to Normal—but Most Others in the Energy Business aren’t so Sure”, *Fortune*, 1 Mayıs 2020.

## İSMAİL KAVAZ

2009’da Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü’nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 2011’de Leicester Üniversitesi’nde tamamlayan İsmail Kavaz doktora derecesini 2018’de Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi’nde hazırladığı “Türkiye için Enerji Talebi Modellemesi ve Tahmini” başlıklı teziyle aldı. Çalışma alanları arasında enerji politikaları, enerji kaynakları, verimlilik ve enerji talebi konuları bulunmaktadır. SETA Vakfı Enerji Araştırmaları Direktörlüğü’nde görev yapan Kavaz aynı zamanda Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü’nde akademisyen olarak çalışmaktadır.

bir seviyeye ulaşınca kadar Doğu Akdeniz’de arama ve sondaj çalışmaları yapan enerji firmaları faaliyetlerini durdurmaya devam edeceklerdir.

Bu süreçte ilk olarak ABD’li ExxonMobil firması Kıbrıs Adası açıklarında bulunan sözde 10 numaralı parseldeki çalışmalarını geçici bir süreliğine durdurma kararı aldı.<sup>3</sup> Geçtiğimiz günlerde ise İtalyan ENI ve Fransız TOTAL şirketlerinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) tarafından tek taraflı olarak ilan edilen “münhasır ekonomik bölge”de (MEB) gerçekleştirdikleri sondaj çalışmalarını yaklaşık bir yıl boyunca erteledikleri açıklanmıştı.<sup>4</sup> Böylece GKRY’nin sözde MEB’inde 2020 için yapılması öngörülen sondaj çalışmaları, koronavirüs salgını sonucunda enerji piyasalarında ortaya çıkan risk ve belirsizlik nedeniyle gelecek yıla ertelenmiş oldu.

## TÜRKİYE’NİN DOĞU AKDENİZ’DE YÜRÜTTÜĞÜ MÜCADELE

Türkiye, Doğu Akdeniz’de başından beri kazan-kazan prensibi çerçevesinde politikalar sürdürmektedir. Ancak Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail’in başını çektiği bölge ülkeleri Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni (KKTC) Doğu Akdeniz’de oluşturulmak istenen güç dengesinin dışında tutmak için çaba sarf etmektedir. Bilindiği üzere Mısır’ın başkenti Kahire’de Akdeniz’e kıyısı olan yedi ülkenin resmi katılımıyla “Doğu Akdeniz Gaz Forumu” adlı toplantılar gerçekleştirilmiştir. 2019’da iki kez toplanan söz konusu platforma Türkiye ve KKTC’den yetkililerin davet edilmeyişi Türk kesiminin oyun dışı bırakılmak istenmesinin en bariz belirtisidir.

Diğer yandan 2019 sona ererken Türkiye ile Libya arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması mutabakatı ise bölgede tam anlamıyla “oyun değiştirici” bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu anlaşmayla Yunanistan ve GKRY’nin haksız bir şekilde gasp etmeye çalıştığı deniz yetki alanı net bir şekilde tanımlanmış ve Türkiye’nin bu bölgedeki hakları

vurgulanmıştır. Böylece Doğu Akdeniz’de şimdiye kadar yaptım-oldu mantığıyla gerçekleştirilen arama-sondaj faaliyetleri ve planlanan boru hattı projelerine Türkiye’nin resmi olarak müdahale etme hakkı tescil edilmiştir.

Bununla beraber Türkiye’nin Libya Ulusal Muhabakat Hükümeti ile imzaladığı anlaşmaya istinaden Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) bölgede arama faaliyetlerini gerçekleştirmek için gerekli başvurularda bulunmuş ve hazırlıklarını tamamlamıştır.<sup>5</sup> Öte yandan Türkiye’nin bölgedeki hakimiyetini kısıtlamaya çalışan Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Yunanistan, GKRY ve Fransa ise yakın geçmişte ortak bir bildiri yayımlayarak Doğu Akdeniz’de Türk gemileri tarafından yapılan arama-sondaj faaliyetlerinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu ileri sürmektedir. Söz konusu ortak bildiriye bugüne kadar Doğu Akdeniz meselesiyle ilgili olarak genellikle Türkiye karşıtı blokta yer alan İsrail ve İtalya’nın destek vermemesi ise bölgede dengelerin Türkiye lehine değiştiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durum başlangıç ve bitiş noktaları İsrail ve İtalya olan EastMed doğal gaz boru hattı projesiyle ilgili soru işaretlerini de arttırmaktadır.

Doğu Akdeniz’in genelinde olduğu gibi Libya’da da çok uluslu bir bloklaşma göze çarpmaktadır. Hal böyle olunca koronavirüs salgını sürecinde Libya’da yaşanan askeri ve siyasi kriz de derinleşerek devam etmektedir. Türkiye ise bir yandan Doğu Akdeniz’deki arama-sondaj faaliyetlerine yoğunlaşırken diğer yandan bölgenin yeniden siyasi istikrara kavuşması için mesai harcamaktadır. Türkiye’nin Libya’da oynadığı dengeleyici rol bunun göstergesidir.

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de herhangi bir uluslararası enerji firmasıyla fiilen ortaklığı bulunmamaktadır. Ancak Enerji Bakanlığı düzeyinde yapılan açıklamalar bölgede muhtemel iş birliklerinin olabileceğine ve bazı önemli şirketlerle görüşmelerin yapıldığına işaret etmektedir.<sup>6</sup> Bölgeden çekilme kararı alan firmalar ise GKRY ile birlikte hareket etmekteydi. Dolayısıyla söz konusu şirketlerin faaliyetlerini durdurma

3. “Doğu Akdeniz’deki Denklem Petrol Ayarı”, TRT Haber, 15 Nisan 2020.

4. “ENI ve Total Şirketleri, Rumların Sözde Münhasır Ekonomik Bölgesindeki Sondaj Çalışmalarını Erteledi”, Anadolu Ajansı, 5 Mayıs 2020.

5. Murat Temizer, “Fatih Temmuz’dan İtibaren Karadeniz’de Derin Sondaj Yapacak”, Anadolu Ajansı, 14 Mayıs 2020.

6. “Akdeniz’de Rusya ile Enerji Ortaklığı”, *Türkiye*, 29 Temmuz 2019.

kararı almaları sonucunda Türkiye bölgede önemli bir manevra alanı kazanmıştır.

Doğu Akdeniz'de bulunan enerji şirketlerinin bölgeden çekilmesi şüphesiz Türkiye'ye bir avantaj sağlamaktadır. Ancak Türkiye'nin bu avantajı kendi arama ve sondaj kapasitesini geliştirmek için attığı adımlar sayesinde elde ettiği de unutulmamalıdır. Bilindiği üzere Türkiye'nin bölgede 2 sismik arama ve 2 sondaj gemisi bulunmaktaydı. 31 Ocak itibarıyla Fatih ve Yavuz sondaj gemilerinin yanına üçüncü sondaj gemisi olan Kanuni eklendi.<sup>7</sup>

Mart'ta Doğu Akdeniz'e ulaşan Kanuni sondaj gemisiyle beraber Türkiye, Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini kararlılıkla sürdürmeye devam etmektedir. Bu süreçte Yunanistan'ın Türkiye ile Libya arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırması anlaşmasını tanımadığını dile getirmesi bölgede tansiyonu yeniden yükseltmektedir. Türkiye ise GKRY'nin tek tarafı olarak ilan ettiği sözde MEB'inin güneybatısında yer alan 6 ve 7 numaralı parsellerdeki faaliyetlerini sürdürmektedir.<sup>8</sup>

Bu dönemde kaynak keşfetmenin ötesinde bölgedeki hakimiyetini sağlamlaştırmaya odaklanan Türkiye halihazırdaki sondaj potansiyelinin genişlemesiyle birlikte kendisinin ve KKTC'nin deniz yetki alanlarında gerçekleştirdiği keşif faaliyetlerini sürdürme pozisyonunu güçlendirmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin Rum yönetimi tarafından meşru olmayan bir şekilde ruhsat verilen enerji şirketleriyle bölgede rekabet edebilme kabiliyeti artmıştır. Dahası Ankara masada güçlü olabilmek için sahada da güçlü olunması gerektiğine dair stratejisinin meyvelerini toplamaya başlamıştır.

## SONUÇ

Koronavirüs krizi sürecinde yaşanan tüm gelişmeler göstermektedir ki Türkiye'nin Doğu Akdeniz politi-

kası konusunda geri adım atma gibi bir niyeti yoktur. Buradaki en önemli husus ise içerisinde bulunduğumuz hassas dönemin doğru bir şekilde planlanmasıdır. Böylelikle petrol fiyatları yeniden istikrara kavuştuğunda Türkiye uluslararası enerji şirketleriyle iş birliği yaparak arama ve sondaj çalışmalarını birlikte yürüteceği bir ortam oluşturabilir. Bunun için sahadaki faaliyetlerine tüm hızıyla devam eden Türkiye masada da güçlü olmak adına diplomasi kanallarını aktif bir şekilde kullanmaktadır.

Salgın sonrasında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de daha etkili bir aktör olacağı düşünülmektedir. Bölgedeki arama ve sondaj faaliyetlerine ara vermeden devam eden Türkiye içerisinde bulunduğumuz kriz sürecini olumlu bir şekilde sürdürmektedir. İlerleyen dönemde Türkiye'nin bölgede tatmin edici bir rezerv keşfetmesi durumunda Doğu Akdeniz'deki dengeler tümüyle değişecektir. Ayrıca burada keşfedilen kaynakların enerji piyasalarına nasıl ulaştırılacağı konusu koronavirüs salgınının etkisini kaybetmesiyle birlikte daha sık tartışılmaya başlanacaktır. Bilindiği üzere EastMed doğal gaz boru hattı projesinin ne denli ekonomik ve tutarlı olduğu konusunda soru işaretleri mevcuttur. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de keşfedilen kaynakların Türkiye üzerinden enerji piyasalarına transfer edilmesi fikri ön plana çıkacaktır.

Türkiye'nin enerji alanındaki en önemli ve öncelikli hedeflerinden biri enerji ticaretinde merkez ülke olmaktır. Nitekim şimdiye kadar gerçekleştirilen uluslararası enerji transfer projelerinde sergilenen başarı Türkiye'nin bu alanda etkinlik kazanmasına vesile olmaktadır. Bu nedenle Türkiye coğrafi konumu bakımından sahip olduğu doğal avantajını enerji altyapısını güçlendirerek ve uluslararası enerji projelerinde aktif rol alarak sürdürmek istiyor. Üstelik Türkiye'nin içerisinde bulunduğu projelerle bölgede yer alan tüm kesimler açısından da kazançlı bir durum ortaya çıkabilecektir.

7. "Sondaj Gemisi Kanuni Türkiye'de", TRT Haber, 15 Mart 2020.

8. "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde 'Yavuz Paniği'", *Hürriyet*, 20 Nisan 2020.